

Glas iz utišane preteklosti

O kruti usodi in pomenu literarnega dela Narteja Velikonje

MATEVŽ ČOTAR
TRST

Upokojena odvetnica in nekdanja agentka ameriške zvezne policije FBI Maria Velikonja iz Washingtona je pred kratkim izdala knjigo *Narte Velikonja: proces, usmrnitev, oprostilna sodba v angleščini in slovenščini*. Maria Velikonja se je rodila v Chicagu, vendar je na naše kraje posebej navezana, saj sta bila njena starša Jože Velikonja in Matilda Rus Velikonja v prvem povojnem desetletju profesorja na slovenskih šolah v Trstu. Njen ded, pisatelj Narte Velikonja, rojen v Dolu pri Otlici, je bil, tako kot mnogi drugi v tistih burnih letih, žrtev krivice, saj so ga obsodili v enem izmed prvih povojnih montiranih procesov v Ljubljani. Pred sodiščem Vojne oblasti IV. armije se je 23. in 24. junija 1945 znašlo enajst med seboj nepovezanih obtožencev. Vsi so bili na dveh zaporednih stopnjah zelo naglo obsojeni na smrt in 25. junija, že dan po obsodbi, ustreljeni. V četrtek, 13. novembra, so novo publikacijo

predstavili v Študijskem centru za narodno spravo v Ljubljani. Ob avtorici so o osebnosti Narteja Velikonje spregovorili še publicistka Alenka Puhar, časnikar Ivo Jevnikar in zgodovinar Renato Podbersič. Med drugim je bila med publiko tudi ena izmed še živčih hčera Narteja Velikonje, ki je med razpravo mirno pripovedovala svoje spomine, ki so marsikoga ganili. V petek, 14. novembra, pa sta na pobudo Knjižnice Dušana Černeta o knjigi skupaj z Mario Velikonja spregovorila še časnikar Ivo Jevnikar ter poznavalka Velikonjevega leposlovnega dela prof. Tatjana Možina Božič. Člana Radijskega odra Tomaž Susič in Mitja Petaros sta med drugim prebrala nekaj odlomkov iz novega dela, predvsem dialog med predsednikom sodišča in obtožencem. Moderator Ivo Jevnikar je v uvodu spomnil, da je domoljub, ki ga je Vrhovno sodišče Republike Slovenije 17. septembra 2015 oprostilo vseh obtožb, deležen tudi postopka za beatifikacijo, ki ga je sprožila slovenska Cerkev. Maria Velikonja se v pokoju veliko posveča naši polpretekli zgodovini. V

pripravi je tudi publikacija o njenem očetu Jožetu Velikonji, ki je prav tako živel v razgibani dobi, njegova zgodba pa je še premalo poznana. Avtorica je prisotnim povedala, kako je prek znancev, s katerimi je sodelovala pri službenem delu, izvedela za sodno dokumentacijo svojega deda ter kako so jo v Arhivu Slovenije našli v Vojaškem arhivu Srbije v Beogradu. Gre za 450 strani gradiva, ki predstavlja pretresljivo branje, je dejala avtorica, ki je več let delovala na področju pravosodja in človekovih pravic ter ima zato bogate izkušnje in potrebno strokovno znanje za tako zahtevno raziskovalno delo. Prav

zaradi tega in še toliko bolj, ker gre za družinsko zgodbo, se ni mogla izogniti pisanju, katerega namen je iskanje resnice in zadoščanje pravici. Prof. Tatjana Možina Božič je na večeru predstavila Narteja Velikonjo kot pisatelja, literata in publicista, saj si želi, da bi ga približala javnosti in vrnila njegovo pisanje v literarno zgodovino. Z njim se je srečala pri pisanju diplomske naloge in šele kasneje ugotovila, da gre za zamolčanega avtorja. S časom je spoznavala njegovo posebno življenjsko pot, izjemno osebnost in bogastvo njegovega ustvarjanja. Njegove drobne objave, razpršene po revijah in časopisih, je začela

prepoznavati, tudi ko so bile objavljene pod psevdonimi, saj je imel Velikonja značilen slog. Opozorila je, kako je do osamosvojitve svetel lik Narteja Velikonje ohranjala slovenska politična emigracija, predvsem Slovenska kulturna akcija v Argentini. Simpozij leta 1991 v Ajdovščini, postavitev spominskega obeležja na rojstno hišo, posvet o njem v Slovenski matici leta 2005 ter njegova rehabilitacija so pomembni mejniki, ki vračajo spomin na tega narodnega delavca in pisatelja ter pomenijo vrnitev njegovega dela v slovensko literarno krajino. Velikonjevo literarno delo sestavlja enajst leposlovnih knjig, 130 novel in črtic, štiri

dramska besedila, šestdeset pesmi, več literarnih napotkov, strokovnih člankov in gledaliških recenzij. Po njegovi smrti so izšli še potopisi ter knjiga *Ljudje in zanke*, ki je izšla pri GMD.

Pisateljeve zgodbe imajo pogosto tragičen konec in vsebujejo tudi slutnje lastne smrti. Ob branju začutimo odtenke, ki zlezajo pod kožo bralca, kar pomeni, da je pisatelj izjemno sugestiven in močan, saj vzdržuje napetost pripovedi vse do zadnje strani. Mnoge povesti so povezane z njegovimi rodnimi kraji, značilne pa so tudi psihološke novele, v katerih izstopa globok socialni čut in sočutje z ljudmi na družbenem obrobju. "S svojimi izdelanimi besedili je v slovenski prostor prinesel svojevrsten psihološki realizem – kakovosten, inovativen in pogosto izražen z ekspresionistično pretrgano mislijo," je še poudarila prof. Tatjana Možina Božič. Dodala je, da se v delih, nastalih po pisateljevi bolezni, sicer pojavljajo slogovni primanjkljaji, vendar besedila kljub temu ohranjajo izpovednost in bralca vedno znova presenetijo z novostmi.